

Pygmalionizmus

Radnóti Sándor*

„Ezen a héten – írta Winckelmann 1760 februárjában – az Apollónnak, a Laokoónnak és a Belvedere más szobrainak farka elé (*vor dem Schwanz*) bádoglemezt akasztanak a csípőjükre illesztett drót segítségével. Föltehetően hasonló sorsra jutnak a Campidoglio szobrai is. Szamarabb kormányzat aligha volt még Rómában, mint a mostani.” Az *Utolsó ítélet* meztelen alakjaira utóbb ráfestett leplek persze jóval megelőzték ezt az intézkedést. S a maga korában sem volt egyedülálló: amikor XIII. Kelemen 1763 júliusában fölkereste a Villa Albanit, akkor minden illetlen szobrot le kellett takarni.

Azt a veszedelmet, hogy a szobrok és képek szemlélése erotikus vágyat kelthet, pygmalionizmusnak nevezhetjük, s rengeteg anekdotát ismerünk, amelynek ez a tárgya. Haskelltől és Pennytól megtudjuk például, hogy I. Ferenc mennyire szerette zavarba hozni fontainebleau-i udvarának hölgyeit meztelen antik férfiszobraival.

A pygmalionizmus nyilvánvalóan összefügg a művészet miméziselméletével, azzal, hogy a képeket a természet utánzásának tartjuk. A minél tökéletesebb utánzás normája készíti elő az alak naturalizálódását, vagy a mítosz szerint valóságos átváltozását eleven emberi lényé. Amióta csökken a miméziselmélet befolyása a modern művészetre, azóta csökken a pygmalionizmus is; a naturalisztikus ábrázolás jelentős részét átvette a fénykép. De azért a giccsipar antik szobormásolatainak a férfítárgyak modern ízlés (vagy nevezzük modern kánonnak?) szerinti megnövelése ma is hasonló funkciót tölthet be, mint I. Ferenc udvarának látványosságai.

Winckelmann idézett levélrészlete alapján azt gondolhatnánk, hogy a műalkotások érzéki kísértése távol áll tőle. S ezt támaszthatja alá elmélete is, amely a naturalizmussal szemben az ideális szépséget részesítette előnyben, s mind a műalkotásban, mind annak szemléletében a fegyelmezett méltóságot kereste. A művészi szépérzékről szóló, Berg bárónak ajánlott híres értekezésében ezt írja: „megfigyeltem, hogy azok, akik csupán a női nem szépségeire szemesek, és a mi nemünk szépségeire kevésbé vagy egyáltalán nem indulnak meg, a művészi szép érzését nem egykönnyen, nem honosok módjára, nem

általában és nem eléggé élénken birtokolják. Ezek a görögök művészetét hiányosan érzékelik majd, merthogy ennek legnagyobb szépségei jobbára a mi nemünket, nem a másikat illetik.” Ez az állítás első közelítésben aszketikus művészet-szemléletre vall, és azt mutatja, hogy Winckelmann számára a néző férfi, akinek azért veszélyes a női test szemlélete a művészetben, mert a szépség nyugalmas szemléletétől eltérítheti az érzékiség felé. De ha a voyeur-ségnek ez a veszélye fölmerül, az már önmagában a szobor bizonyos mértékű naturalizálását jelenti. A pygmalioni elemet Winckelmann elméletében. Második közelítésben ezért az is nyilvánvaló, hogy az azonos nemre irányuló erotikus „*male gaze*” nagyon is megnyilvánul az analízisekben. S ha azt gondolnánk, hogy pusztán történeti állítás volna az antik férfiszobrok nagyobb szépsége, akkor egy néhány évvel későbbi, nyíltabban szóló levél eloszlatja a tévedést. Ebben Winckelmann általános, az állatvilágra is kiterjedő természeteti szabályként állítja, hogy a férfi szebb, mint a nő: „...sohasem láttam a gyengébb nemben olyan magasztos szépségeket, mint a sajátunkban. Mi van az asszonyban szép, ami nekünk nincs? Egy szép mell rövid életű, és a természet ezt a részt nem szépségre, hanem gyermekek táplálására alkotta...” – írta (igen helytelenül).

Winckelmann azt is állítja, hogy „a mi időnkben is látni élő Niobékat és vatikáni Apollókat”. S amikor a reneszánsz csúcsait is fanyar bírálattal illeti, érve akkor is az, hogy az antik szépségeszménynek vannak megelevenedett példányai. A *Geschichtében* ezt írja: „Annak ellenére, amit Raffaello Galathea megalkotásáról mond, hogy – mivel a szép asszonyok ritkák – képzeletében adott eszményt vesz igénybe, mégis, Galathea arca nagyon közönséges. Mindenfelé vannak szebb nők, és az egyik látható térd túl porcogós a fiatal korhoz és az istennők szépségéhez. Valamint az arkangyal is kevésbé szép, mint egyes ifjak, akiket ismertem és még most is ismerem.”

Ez a bizvást kacérnak tekinthető megjegyzés azt mutatja, hogy a hideg neoklasszicizmusnak az alapító atyánál megvan a maga forró oldala is.

* A szöveg korábban megjelent a *Mozgó Világ* 2009/3. számában.